

แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เท่าทันสื่อของแกนนำเยาวชน*

The Development of the Media Literacy Learning's Process Approach for the Youth Leader

อุลิษา ครูทะเสน**

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อ 1) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อของแกนนำเยาวชน 2) ศึกษากระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อของแกนนำเยาวชน 3) สร้างแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เท่าทันสื่อของแกนนำเยาวชน ดำเนินการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method Research) ด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยการศึกษาเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งมีโครงสร้าง การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการสร้างการเรียนรู้เท่าทันสื่อจำนวน 200 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ คือแบบสอบถามความคิดเห็นที่มีต่อแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เท่าทันสื่อของแกนนำเยาวชน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพแบบอุปนัยและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป

ผลการวิจัยพบว่า

1. ปัจจัยที่มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อของแกนนำเยาวชน แบ่งออกเป็น 2 ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยภายใน และ ปัจจัยส่งเสริม

1.1 ปัจจัยภายในที่มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อของแกนนำเยาวชน พบว่ามี 3 ปัจจัย ได้แก่ 1) การคิดวิจารณ์ 2) ความตระหนักในอิทธิพลของสื่อ 3) การรู้เท่าทันตนเอง

1.2 ปัจจัยส่งเสริมที่มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อของแกนนำเยาวชนพบว่ามี 4 ปัจจัย ได้แก่ 1) กลุ่มเพื่อนและกลุ่มครู 2) การเปิดรับสื่อสร้างสรรค์และการใช้สื่อและเทคโนโลยีสื่ออย่างสร้างสรรค์ 3) การอ่าน 4) สุนทรียภาพ

2. องค์ประกอบกระบวนการเรียนรู้เท่าทันสื่อของแกนนำเยาวชน พบว่ามี 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) กระบวนการทัศนการเรียนรู้ 2) ผู้จัดการกระบวนการเรียนรู้ 3) การออกแบบกระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย (3.1) การเรียนรู้เชิงรุก (3.2) กระบวนการกลุ่มและการวิเคราะห์อภิปรายแลกเปลี่ยน (3.3) การมีส่วนร่วม (3.4) การใช้สื่อที่เหมาะสมในกิจกรรมการเรียนรู้ (3.5) กิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย

* บทความรายงานผลคณาจารย์นิพนธ์ หลักสูตรการจัดการศึกษานิพนธ์

** นักศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาการจัดการการสื่อสาร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

email : ulichsa@yahoo.com อาจารย์ที่ปรึกษา ผศ.ดร.จินตนา ต้นสุวรรณนท์

(3.6) เนื้อหาการเรียนรู้ที่หลากหลายและบูรณาการเข้ากับวิถีชีวิต (3.7)บรรยากาศการเรียนรู้แนวนอน 4) ความต่อเนื่องในกระบวนการเรียนรู้

3. แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เท่าทันสื่อของแกนนำเยาวชน จากผลการศึกษา พบว่ามี 4 แนวทาง ดังนี้ 1) แนวทางการฝึกคิดวิจารณ์ญาณ 2) แนวทางการสร้างภูมิคุ้มกันอิทธิพลของสื่อ 3) แนวทางการเรียนรู้จากกระบวนการผลิตสื่อ 4) แนวทางการรู้เท่าทันตนเอง

ABSTRACT

The aims of this dissertation are to study 1) the factors on media literacy learning of youth leader 2) the media literacy learning process of youth leader and 3) the developing of media literacy learning process approach for the youth leader. This mixed research was comprised the qualitative and quantitative method. The qualitative research included literature review and the in-depth interview with 20 key informants. The data collecting tool for the quantitative research was the questionnaire. The population was 200 sampling person.

The result was found that, there are 2 factors on media literacy learning of youth leader; internal factor and supporting factor.

For internal factor there are 3 components as 1) critical thinking 2) media effect awareness and 3) self awareness. For supporting factor there are 4 components as 1) friend and teacher 2) media exposure and media uses 3) reading and 4) aesthetic

For media literacy learning process factors on youth leader, there are 4 components as 1)learning paradigm 2) learning facilitator 3)learning process design with 7 components; (3.1)active learning (3.2)group process and discussion (3.3)participation (3.4)media (3.5)variety activities (3.6)various contents & life integrated (3.7)horizontal atmosphere 4)continuity.

For the developing of media literacy learning process approach for youth leader, there are 4 approaches by the following results; 1.Critical Thinking Approach 2.Media Influence Inoculation Approach 3.Media Production Approach 4.Self Awareness Approach

บทนำ

“การรู้เท่าทันสื่อ” เป็นความรู้และทักษะที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับเด็กและเยาวชนในสังคมข่าวสารยุคปัจจุบัน เพราะสื่อได้เข้าครอบครองเวลาส่วนใหญ่และกลายเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวัน อีกทั้งยังมีอิทธิพลต่อเจตคติ พฤติกรรม และวิถีชีวิตของเด็กและเยาวชน แต่คุณภาพสื่อ

ส่วนมากยังเป็นสื่อเชิงพาณิชย์ที่มุ่งผลทางการค้าเป็นหลักและมีเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมสำหรับเด็กและเยาวชน(เครือข่ายเท่าทันสื่อประเทศไทย,2554) นอกจากนั้นการตลาดและกลยุทธ์ทางการค้าที่มุ่งกำไรยังมีการแข่งขันกันอย่างรุนแรงโดยใช้สื่อเพื่อโฆษณาชวนเชื่อ ทำให้เด็กและเยาวชนไม่เท่าทันและรับรู้ข้อมูลที่ผิดๆ ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของเด็กและเยาวชนทั้งด้านพฤติกรรมความรุนแรง ด้านพฤติกรรมการบริโภคและค่านิยม และด้านพฤติกรรมทางเพศ

การรู้เท่าทันสื่อเป็นแนวคิดที่มองผู้รับสื่อเป็นผู้ที่มีพลังอำนาจและมีความกระตือรือร้น (Empower as Active) เป็นผู้บริโภคสื่อที่ไม่ยอมรับอิทธิพลของสื่อ สามารถวิเคราะห์ วิพากษ์ ประเมินสิ่งที่สื่อนำเสนอได้ และสามารถเลือกรับและใช้ประโยชน์จากเนื้อหาสื่อได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (Baran, 2004) การรู้เท่าทันสื่อทำให้เด็กและเยาวชนมีทักษะในการใช้สื่ออย่างชาญฉลาดสามารถกลั่นกรองสิ่งที่ไม่เหมาะสมออกไป (Buckingham, 2005)การรู้เท่าทันสื่อจึงเปรียบเสมือนภูมิคุ้มกันต่อพลังอำนาจทางด้านลบของสื่อที่มีผลกับเด็กและเยาวชน

แต่จากการศึกษาระดับการรู้เท่าทันสื่อในกลุ่มนักเรียนระดับมัธยมศึกษา และกลุ่มนักศึกษา ระดับปริญญาตรี พบว่า การรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทยยังไม่ได้ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร เยาวชนส่วนใหญ่ยังไม่รู้เท่าทันสื่อหรือถูกรวบงำโดยสื่อ (เอื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์, 2540; สุภาณี แก้วมณี, 2547; เกศราพร บำรุงชาติ, 2550; วิสาลักษณ์ สิทธิขุนทด, 2551; วาสิ ชันธุวาร, 2551, 2552; ศรีรัช ลาภใหญ่, 2552) ส่วนในด้านการขับเคลื่อนเพื่อสร้างการเรียนรู้เรื่องเท่าทันสื่อในสังคมไทย หน่วยงานหลักได้แก่ แผนงานสื่อสร้างสุขภาวะเยาวชน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้กำหนดยุทธศาสตร์การสร้างแกนนำเยาวชนให้มีบทบาทเชิงรุกในการเฝ้าระวังสื่อและการใช้สื่อในทางสร้างสรรค์ กลุ่มแกนนำเยาวชนภายใต้แผนงานสื่อสร้างสุขภาวะเยาวชน จึงเป็นกลุ่มที่ได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้เรื่องเท่าทันสื่อทำให้มีระดับการรู้เท่าทันสื่อแตกต่างจากเยาวชนทั่วไปซึ่งส่วนใหญ่ยังไม่รู้เท่าทันสื่อหรือถูกรวบงำโดยสื่อตามที่กล่าวข้างต้น

ผลการศึกษาครั้งนี้ให้ความรู้ความเข้าใจคำอธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เท่าทันสื่อของแกนนำเยาวชนอย่างเป็นองค์รวม ซึ่งทุกภาคส่วนสามารถนำความรู้ข้อค้นพบจากการศึกษาไปใช้ขยายผลต่อเนื่องเพื่อขับเคลื่อนสร้างการเรียนรู้เท่าทันสื่อให้แก่เด็กและเยาวชนไทยทั้งในและนอกระบบการศึกษาได้ต่อไป

วิธีการวิจัย

การศึกษานี้ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method Research)โดยใช้ทั้งวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Methodology)และวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Methodology) เริ่มต้นจากวิธีวิจัยเชิงคุณภาพศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง(semi-structured interview) สัมภาษณ์แบบเจาะลึก(In-depth Interview) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 4 กลุ่มๆ ละ 5 คน โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง(Purposive Sampling) จำนวนทั้งสิ้น 20 คนได้แก่ (1)กลุ่มแกนนำเยาวชนในโครงการภายใต้แผนงานสื่อสร้างสุขภาวะเยาวชนในช่วงปีพ.ศ 2551-2553 (2)กลุ่มหัวหน้า

โครงการสร้างแกนนำเยาวชนในโครงการภายใต้แผนงานสื่อสร้างสุขภาวะเยาวชนในช่วงปีพ.ศ 2551-2553 (3)กลุ่มนักวิชาการด้านสื่อและด้านกระบวนการเรียนรู้ ที่มีบทบาทในด้านการสร้างการเรียนรู้เรื่องเท่าทันสื่อ (4)กลุ่มนักบรรณารักษ์ด้านการรู้เท่าทันสื่อ องค์กรพัฒนาเอกชน หลังจากนั้นจึงนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพมาทำการศึกษาด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ ทำการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามความคิดเห็นที่มีต่อแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เท่าทันสื่อของแกนนำเยาวชนกับกลุ่มตัวอย่างผู้มีคุณสมบัติด้านการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับการรู้เท่าทันสื่อ 5 กลุ่ม โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง(Purposive Sampling)จำนวนทั้งสิ้น 200 คน ได้แก่ (1)กลุ่มแกนนำเยาวชนในโครงการภายใต้แผนงานสื่อสร้างสุขภาวะเยาวชนในช่วงปีพ.ศ 2551-2555 (2)กลุ่มหัวหน้าโครงการรู้เท่าทันสื่อในโครงการภายใต้แผนงานสื่อสร้างสุขภาวะเยาวชน ในช่วงปีพ.ศ 2551-2555 (3)กลุ่มนักบรรณารักษ์ด้านการรู้เท่าทันสื่อ (4)กลุ่มนักวิชาการด้านสื่อ (5)กลุ่มครอบครัว (6)กลุ่มผู้ผลิตสื่อสร้างสรรค์ จากนั้นจึงวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อหาค่าสถิติ

ผลการศึกษาและอภิปรายผล

ผลการศึกษา พบว่า

ปัจจัยภายในที่มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อของแกนนำเยาวชน มีจำนวน 3 ปัจจัย ได้แก่

1. การคิดวิจารณ์ญาณ (Critical Thinking)เป็นปัจจัยภายในที่มีความสำคัญที่สุดที่มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อของแกนนำเยาวชนและเป็นหัวใจของกระบวนการเรียนรู้เท่าทันสื่อ หลักการเรียนรู้เท่าทันสื่อคือหลักการของการตั้งคำถามอย่างวิพากษ์ การมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ไตร่ตรองรอบด้านรู้จักตั้งคำถามข้อสงสัยเกี่ยวกับสื่อ (Thoman, 1999)

2. ความตระหนักในอิทธิพลของสื่อ (Media Effect Awareness) การที่แกนนำเยาวชนมีความรู้ความเข้าใจถึงผลกระทบของสื่อทำให้สามารถตัดสินใจได้ว่าผลแบบใดที่ต้องการและผลแบบใดที่ควรหลีกเลี่ยง และการตระหนักในผลกระทบของสื่อจะช่วยให้ผู้รับสื่อปกป้องตนเองได้ (Silverblatt, 1995)

3. การรู้เท่าทันตนเอง(Self Awareness)คือการคิดวิเคราะห์เพื่อพัฒนาตนเองโดยใช้หลักการเชิงพุทธเข้ามาผสมผสาน (อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ , 2550) เป็นการฝึกให้แกนนำเยาวชน“รู้จักตนเองให้ดีที่สุดก่อน” ซึ่งนำไปสู่ความสามารถในการเลือกเป็นโดยรู้ว่าจะเลือกข้อมูลข่าวสารใดมาใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมกับตน

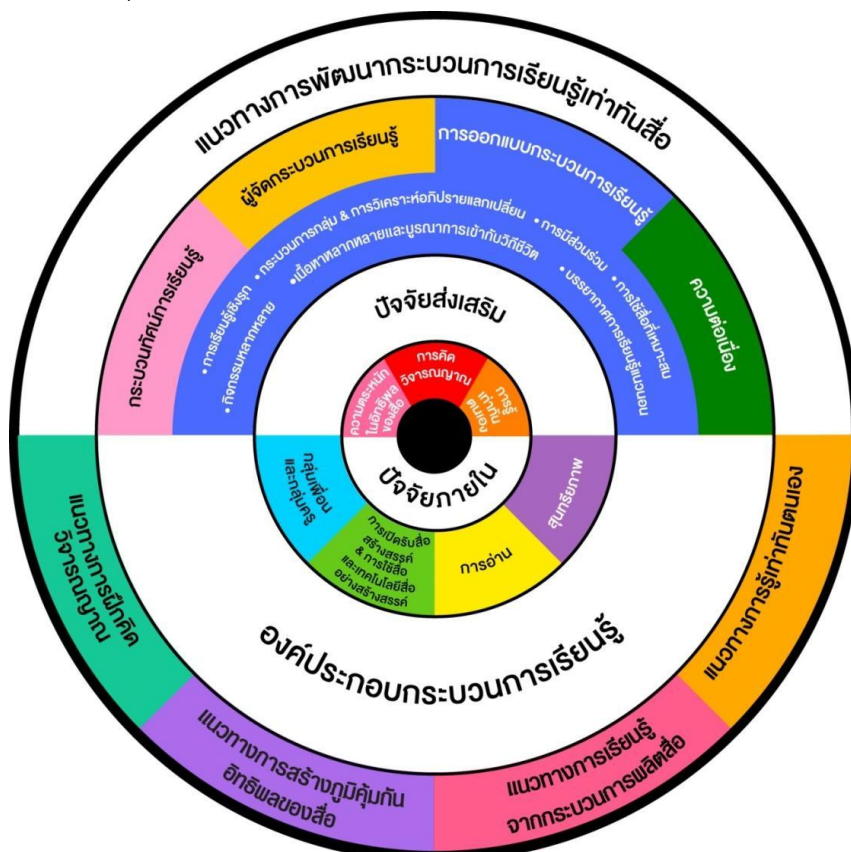
ปัจจัยส่งเสริมที่มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อของแกนนำเยาวชน มีจำนวน 4 ปัจจัย ได้แก่

1. กลุ่มเพื่อนและกลุ่มครู (Peer Group & Teacher) กลุ่มเพื่อนที่เข้มแข็งช่วยให้แกนนำเยาวชนเกิดความมั่นใจไม่คล้อยตามกระแสสื่อและเกิดการเรียนรู้เท่าทันสื่อในระดับที่มีผลต่อเนื่องถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และกลุ่มครูที่ตระหนักถึงอิทธิพลของสื่อช่วยสนับสนุนให้แกนนำเยาวชนเกิดการเรียนรู้เท่าทันสื่อได้

2. การเปิดรับสื่อสร้างสรรค์ (Media Exposure) และการใช้สื่อและเทคโนโลยีสื่ออย่างสร้างสรรค์ (Media Uses) จึงควรมีสื่อสร้างสรรค์หลากหลายที่สอดคล้องกับธรรมชาติการเรียนรู้ของเด็กแต่ละวัยในปริมาณที่มากพอ

3. การอ่าน (Reading) เป็นกระบวนการคิดและการตีความซึ่งเป็นกระบวนการทางปัญญาที่เป็นฐานสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อ

4. สุนทรียภาพ (Aesthetic) การมีสุนทรียะรู้จักเรื่องความงามทำให้แกนนำเยาวชนสามารถแยกสื่อขยะออกจากสื่อสุนทรียะได้

แผนภาพ แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เท่าทันสื่อของแกนนำเยาวชน

2. องค์ประกอบกระบวนการเรียนรู้เท่าทันสื่อของแกนนำเยาวชน มีจำนวน 4 องค์ประกอบ ได้แก่

2.1 กระบวนทัศน์การเรียนรู้ (Learning Paradigm) หมายถึงกระบวนทัศน์ทางพุทธศาสนาที่มองว่า กระบวนการเรียนรู้คือกระบวนการฝึกฝนพัฒนามนุษย์ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ได้แก่ (1) พัฒนาด้วยเนื้อหาอะไร (2) ช่องทางการเรียนรู้คืออะไร (3) กระบวนการเรียนรู้ (process) มีวิธีการในรายละเอียดแบบไหน

2.2 ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ (Learning Facilitator) ทำหน้าที่เป็นผู้กำกับกระบวนการให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เป็นผู้ออกแบบวิธีเรียนรู้ คัดสรรเนื้อหาการเรียนรู้ เลือกแหล่งเรียนรู้ ประเมินสถานการณ์การเรียนรู้ และปรับการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นให้ดำเนินไปสู่เป้าหมาย ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้คือแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญเพราะมีอิทธิพลต่อแกนนำเยาวชนในทุกด้าน

2.3 การออกแบบกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process Design) เป็นการมองกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม ทุกองค์ประกอบมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างเป็นลำดับขั้นตอนที่ต่อเนื่อง เพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์ปลายทางคือการรู้เท่าทันสื่อ ประกอบด้วย

2.3.1 การเรียนรู้เชิงรุกด้วยการลงมือปฏิบัติจริง (Active Learning) การเรียนรู้เท่าทันสื่อเป็นการเรียนเรื่องกระบวนการคิดจึงไม่สามารถใช้การสอนหรือการบรรยายได้ จำเป็นต้องใช้การลงมือปฏิบัติจริงเพื่อให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิดขึ้นภายในตน

2.3.2 กระบวนการกลุ่ม (Group) และการวิเคราะห์ข้อถกเถียงแลกเปลี่ยน (Discussion) การเรียนรู้เท่าทันสื่อต้องอาศัยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์มุมมองที่หลากหลายของผู้เรียน จึงต้องใช้รูปแบบการศึกษาเป็นกลุ่ม เรียนรู้ผ่านการสนทนา (Learning through Dialogue) ของสมาชิกในกลุ่มที่มีความกระตือรือร้นในการแสดงความคิดเห็นอย่างเป็นอิสระ

2.3.3 การมีส่วนร่วม (Participation) ผู้เรียนเป็นผู้มีส่วนร่วมในการสร้างความรู้ ต้องมีคำถามที่กระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมวิเคราะห์ตีความข้อมูล เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่ม

2.3.4 การใช้สื่อที่เหมาะสมในกิจกรรมการเรียนรู้ (Media) เงื่อนไขสำคัญคือการเลือกสื่อที่เหมาะสม ทันสมัยอยู่ในกระแสความสนใจของเยาวชน

2.3.5 กิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย (Variety Activities) เช่น กระบวนการละคร กระบวนการผลิตสื่อฯ เพราะเยาวชนเป็นวัยที่ต้องการกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้จากการปฏิบัติลงมือทำ

2.3.6 เนื้อหาการเรียนรู้ที่หลากหลายและบูรณาการเข้ากับวิถีชีวิต (Variety & Life Integrated Contents) การเรียนรู้เท่าทันสื่อสามารถใช้เนื้อหาได้อย่างหลากหลายโดยเฉพาะเนื้อหาที่มีผลกระทบกับชีวิตจริงของเยาวชน และยังครอบคลุมถึงเนื้อหาสร้างภูมิคุ้มกันจากอิทธิพลของสื่อ เช่น วิถีชีวิตชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯ

2.3.7 บรรยากาศการเรียนรู้แนวนอน (Horizontal Atmosphere) หมายถึงบรรยากาศที่ไม่มีการใช้อำนาจ การเรียนรู้เท่าทันสื่อเป็นการเรียนรู้การฝึกคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณ จึงจำเป็นต้องมีอิสระในการคิดและการแสดงความคิดเห็นโดยไม่มีการตัดสิน

2.4 ความต่อเนื่อง (Continuity) การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ได้แก่ การทำซ้ำและการมีพื้นที่เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สามารถทำให้แกนนำเยาวชนเกิดการรู้เท่าทันสื่อในระดับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมซึ่งเป็นระดับของการเรียนรู้ที่แท้จริงได้

3. แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เท่าทันสื่อของแกนนำเยาวชน มีจำนวน 4 แนวทาง ได้แก่

3.1 แนวทางการฝึกคิดวิจารณ์ (Critical Thinking Approach) มีดังนี้

1. ฝึกตั้งคำถาม ฝึกให้มีการวิพากษ์วิจารณ์ สังเกตกระบวนการทำงานของสื่อ เพื่อหาเหตุผลในประเด็นต่างๆ ที่สื่อส่งผลต่อวิถีชีวิต ผ่านกระบวนการฝึกตั้งคำถามและหาคำตอบด้วยตนเองของเยาวชน

2. ฝึกวิเคราะห์ความหมายของเนื้อหา ความสสารในสื่อต่าง ๆ ประเมินคุณค่าและเจตนาที่สื่อนำเสนอผ่านเทคนิควิธีการต่างๆ การวิเคราะห์จะนำไปสู่การอภิปรายแลกเปลี่ยน ซึ่งจะทำให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้วิธีคิดอย่างมีวิจารณญาณด้วยตนเอง

3. ฝึกวิเคราะห์สื่อที่มีความหมายและมีความสัมพันธ์กับชีวิตเยาวชน เช่น การวิเคราะห์โฆษณาที่มีเยาวชนเป็นกลุ่มเป้าหมาย รวมถึงการฝึกคิดวิเคราะห์ประเด็นที่ซับซ้อนต่างๆ ที่สื่อมวลชนได้บิดเบือนด้วยเทคนิคและกระบวนการผลิตนานาประการ

4. ใช้กิจกรรมเป็นการจุดประกายนำไปสู่การตั้งคำถาม ให้เกิดการวิพากษ์อภิปรายแลกเปลี่ยนเพื่อหาคำตอบ

5. ในกระบวนการฝึกการคิดวิจารณ์พยายามใช้ประโยคคำถามเกี่ยวกับสื่อให้มาก ควรตั้งคำถามที่ทำให้เกิดการวิเคราะห์เนื้อหาที่สื่อนำเสนอ จุดประสงค์มุมมองของสื่อ และเทคนิคที่สื่อใช้ในการผลิต

6. สามารถใช้รูปแบบที่หลากหลายในกระบวนการฝึกคิดวิเคราะห์สื่อได้ เช่น รูปแบบเกม รูปแบบการทำงานกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ รวมถึงรูปแบบการทบทวนตนเองและนำมาแลกเปลี่ยนกัน

7. ใช้กระบวนการสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับสื่อแล้วนำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิเคราะห์สื่อร่วมกันของกลุ่ม ซึ่งผู้เรียนแต่ละคนจะใช้มุมมองและความเข้าใจที่แตกต่างหลากหลายตามประสบการณ์ในการแลกเปลี่ยน

8. ควรนำเรื่องเท่าทันสื่อเข้ามาอยู่ในชีวิตประจำวันของเยาวชนด้วยการชวนคุยกันมากๆ กระบวนการฝึกคิดวิจารณ์ต้องมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้พูดคุยวิเคราะห์บ่อย ๆ

9. ข้อควรระวังได้แก่ ความเป็นอิสระในการแสดงความคิดเห็นของผู้เรียน โจทย์การเรียนรู้ต้องเป็นโจทย์อิสระที่ผู้เรียนสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างหลากหลายไม่มีเรื่องความถูกผิด

3.2 แนวทางการสร้างภูมิคุ้มกันอิทธิพลของสื่อ (Media Influence Inoculation Approach) ด้วยการสร้างให้เกิดความตระหนักในอิทธิพลของสื่อ มีดังนี้

1. เริ่มต้นกระบวนการด้วยการนำสื่อที่แรงและมีพลังที่อยู่ในวิถีชีวิตของเยาวชนมาใช้ ใ้ใจสร้างการเรียนรู้ และควรเป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกถึงขั้นอุทาน “เอ๊ย!!” เมื่อพบว่าสิ่งที่สื่อนำเสนอมีผลและมีอิทธิพลต่อตนเองถึงเพียงนั้น

2. กระบวนการสร้างความตระหนักในอิทธิพลของสื่อควรเริ่มต้นจากตัวผู้เรียนและจากประสบการณ์ตรงของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงได้ว่าสื่อส่งผลกระทบต่อตนเองอย่างไรบ้าง
3. การสร้างให้เกิดความตระหนักในอิทธิพลของสื่อไม่ใช่การบอกถึงผลร้ายของสื่อ แต่เป็นกระบวนการคิดวิเคราะห์ถึงผลของสื่อที่เชื่อมโยงกับพฤติกรรมของผู้เรียน
4. โจทย์คำถามควรเป็นคำถามที่เกี่ยวข้องพฤติกรรมในชีวิตประจำวันของผู้เรียน ตั้งขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนถามตนเองและค้นพบคำตอบได้ด้วยตนเอง
5. ข้อควรระวัง คือ การศึกษาเรื่องการรู้เท่าทันสื่อไม่ได้เริ่มจากการอ้างหลักฐานว่าสื่อเป็นตัวปัญหาการเซนเซอร์หรือความพยายามอื่นใดในการคัดเลือกสื่อให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่คัดเลือกไว้แล้ว ไม่ถือเป็นการสร้างความตระหนักในอิทธิพลของสื่อ

3.3 แนวทางการเรียนรู้จากกระบวนการผลิตสื่อ (Media Production Approach) มีดังนี้

1. ก่อนการผลิตสื่อสร้างสรรค์ ต้องมีกระบวนการฝึกคิดวิเคราะห์ญาณ”รู้เท่าทันสื่อ” ก่อนเพื่อให้ผู้เรียนตระหนักว่าสื่อเป็นสิ่งที่ถูกผลิตขึ้นอย่างจงใจของผู้ผลิต
2. ทุกขั้นตอนของการผลิตสื่อสร้างสรรค์ สามารถสร้างการฝึกคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณได้ตลอดกระบวนการ
3. ควรให้ผู้เรียนเป็นผู้เลือกสื่อ คิดออกแบบ กำหนดเนื้อหาในการผลิตสื่อเอง และควรคิดถึงวิธีการเผยแพร่สื่อด้วย
4. ไม่จำเป็นต้องผลิตสื่อที่เน้นเนื้อหาเรื่องคุณธรรม จริยธรรม ความดีงาม สามารถใช้เนื้อใกล้ตัวเยาวชนและเนื้อหาอื่นๆ ที่เยาวชนสนใจในการผลิตสื่อได้
5. การผลิตสื่อสามารถทำได้อย่างหลากหลายรูปแบบสามารถสร้างสื่อทางเลือกเพื่อใช้ในการเรียนรู้เท่าทันสื่อได้
6. สามารถใช้กระบวนการผลิตสื่อเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนซึ่งสัมพันธ์กับชีวิตของเยาวชน ทำให้เกิดการทบทวนกลับมาที่วิถีชีวิตของตนเองซึ่งนำไปสู่การรู้เท่าทันตน รู้เท่าทันสื่อได้
7. การนำสื่อสร้างสรรค์ที่ผลิตเสร็จเรียบร้อยแล้วมานำเสนอต่อต่อสาธารณชน และการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับสื่อสร้างสรรค์ จะเป็นการกระตุ้นให้เยาวชนเกิดแรงบันดาลใจในการพัฒนาสื่อ
8. ข้อควรระวัง คือการเรียนรู้อาจมุ่งไปที่รายละเอียดของเทคนิคการผลิตสื่อที่ดีมากกว่าการเรียนรู้การฝึกคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณในการรู้เท่าทันสื่อ

3.4 แนวทางการรู้เท่าทันตนเอง (Self Awareness Approach) มีดังนี้

1. ฝึกวิเคราะห์พฤติกรรมของตนเอง เพื่อประเมินศักยภาพของตนเองในการตัดสินใจว่า จะเลือกเปิดรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อมาใช้กับตนเองในเรื่องใดและจะใช้อย่างไรให้เหมาะกับตนเอง
2. การฝึกวิเคราะห์ทบทวนตัวเองในด้านพฤติกรรมมารับข่าวสารในชีวิตประจำวัน ฝึกสร้างสติในการรับข่าวสารด้วยการตระหนักว่าตนเองรับข้อมูลข่าวสารอะไรบ้างอย่างไรและสั่งสมเป็นวิธีคิดหรือพฤติกรรมด้านบวกหรือด้านลบอย่างไร

3. ฝึกู้เท่าทันอารมณ์และจุดอ่อนทางอารมณ์ของตนเองและฝึกู้หลักในการควบคุมอารมณ์

4. วิเคราะห์ความต้องการของตนเองว่าเป็นความจำเป็นที่แท้จริง (need) หรือเป็นความต้องการเทียมที่เกิดขึ้นจากการกระตุ้นโดยอิทธิพลของสื่อ

5. วิเคราะห์ประเมินกำลังของตนเองอย่างรอบด้าน เพื่อใช้ชีวิตและบริโภคอย่างรู้จัก “ประมาณตน” พอเหมาะพอควร

6. ข้อควรระวัง คือ เนื้อหาเท่าทันสื่อและเนื้อหาเท่าทันตนจะต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน และสะท้อนกลับซึ่งกันและกัน การที่ผู้เรียนผู้วิเคราะห์ตนเองก็เพื่อให้เกิดทักษะในการวิเคราะห์สื่อ

ในการนำผลการศึกษาไปใช้ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างการเรียนรู้เท่าทันสื่อให้แก่แกนนำเยาวชน ผู้จัดการเรียนรู้เท่าทันสื่อให้แก่เยาวชนทั่วไป และครูผู้สอนเรื่องการเรียนรู้เท่าทันสื่อสามารถนำผลการศึกษานี้ไปใช้พัฒนากระบวนการเรียนรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยนำไปใช้สร้างกระบวนการเรียนรู้เท่าทันสื่อต้นแบบ นำไปใช้สร้างหลักสูตรการฝึกอบรมเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้เท่าทันสื่อ โดยสามารถประยุกต์ใช้ได้ทั้งด้านปัจจัยภายใน ปัจจัยส่งเสริมที่มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อ องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้เท่าทันสื่อ และแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เท่าทันสื่อ อีกทั้งผู้บริหารสถานศึกษาควรกำหนดนโยบายและสนับสนุนให้มีการจัดการเรียนรู้เท่าทันสื่อในสถานศึกษา เนื่องจากเป็นทักษะชีวิตที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 และควรให้ความสำคัญกับการฝึกอบรมครู(Training for Trainers)ให้สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้เท่าทันสื่อได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสามารถบูรณาการผลการศึกษาเข้ากับเนื้อหาวิชาต่างๆได้ ในการนำแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เท่าทันสื่อทั้ง 4 แนวทางไปใช้สามารถใช้แนวทางใดแนวทางหนึ่งหรือประยุกต์ผสมผสานเข้าด้วยกันได้ตามความเหมาะสม และควรนำผลการศึกษาไปใช้อย่างเป็นองค์รวม เนื่องจากเป็นองค์ความรู้ที่แสดงภาพรวมของกระบวนการเรียนรู้เท่าทันสื่อ

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- เกศราพร บำรุงชาติ. “การศึกษาเชิงเปรียบเทียบสาเหตุของการรู้เท่าทันสื่อโฆษณาทางโทรทัศน์ของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 สังกัดกรุงเทพมหานครที่มีการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และระดับการตระหนักรู้ตนเองแตกต่างกัน”. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและสถิติทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2550.
- เครือข่ายเท่าทันสื่อประเทศไทย. “ไทย-ทัน-สื่อ”. เอกสารการสัมมนาวิชาการเท่าทันสื่อ ครั้งที่ 1. วันที่ 27 - 28 มกราคม 2554. กรุงเทพมหานคร.

- วิสาลักษณ์ สิทธิขุนทด. “การพัฒนาโมเดลเชิงสาเหตุของการรู้เท่าทันสื่อของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิจัยการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.
- วาลี ชันธุวาร. การรู้เท่าทันสื่อของนักศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น. รายงานการวิจัย. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2551.
- _____. การใช้และความพอใจกับการรู้เท่าทันสื่อโทรทัศน์ : นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2552.
- ศรียรัช ลาภใหญ่. การสำรวจระดับความรู้เท่าทันสื่อโฆษณาและสื่อสารการตลาดสุราและเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในผู้บริโภคกลุ่มเยาวชนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2552.
- สุภาณี แก้วมณี. “การศึกษาการรู้เท่าทันสื่อหนังสือพิมพ์ : กรณีศึกษานักศึกษาระดับอุดมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาสื่อสารมวลชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547.
- อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ. รู้ทันตนเอง รู้เท่าทันสื่อ. โครงการสื่อสร้างสรรค์สุขภาพ ในนามมูลนิธิมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2550.
- เอื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์. “การวิเคราะห์ระดับมีเดียลิตเตอเรซีของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาในประเทศไทย”. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

ภาษาต่างประเทศ

- Baran ,S.J. Introduction to Mass Communication. 3rd ed. Boston: McGraw Hill, 2004.
- Buckingham, D. Media Literacy. (2005,September). [Online]. Accessed 22nd March 2011, Available from [www.medienpaed.com/05-1/ Buckingham 05-1.pdf](http://www.medienpaed.com/05-1/Buckingham%2005-1.pdf)
- Silverblatt, A. Media Literacy,Keys to Interpreting Media Messages. Westport, Connecticut : PRAEGER, 1995.
- Thoman, E. Founding Inspiration Media Value. (1999). Center for Media Literacy. [Online]. Accessed 11 May 2011, Available from <http://www.medialit.org/founding-inspiration>.